
РУМ'ЯНЦЕВ ВЯЧЕСЛАВ ОЛЕКСІЙОВИЧ,

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії
правових наук України,
професор кафедри історії держави і права
України та зарубіжних країн
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків
e-mail: viachelavrumiantsev@gmail.com
ORCID 0000-0003-3704-3293

УДК 340.0(477)

Михайло Сергійович Грушевський — видатний український державний діяч (до 150-річчя з дня народження)

Досліджено розвиток подій в Україні після лютневої революції 1917 р., показано їх головну проблему — національно-державне відродження України і роль у ньому відомого громадського та державного діяча України Михайла Сергійовича Грушевського. Проаналізовано його погляди на форму української державності, її зміст — федералізм, конституціоналізм, широке місцеве самоврядування. Показано громадську і наукову діяльність М. Грушевського.

Ключові слова: лютнева революція 1917 р., її особливості в Україні, Михайло Сергійович Грушевський, ідеї федералізму, конституціоналізму, широкого місцевого самоврядування.

Період революційних змагань за відновлення української державності на початку ХХ ст. відкрив цілу плеяду українських політичних і державних діячів, справжніх патріотів, які гаряче і безкомпромісно відстоювали право українського народу на власну державу, побудову її на засадах демократії. Одним з найяскравіших серед них є Михайло Сергійович Грушевський — великий український історик, визначний організатор української науки, публі-

цист, видатний політичний і державний діяч. Його з повною підставою називають світочем української державності.

М. С. Грушевський народився 29 вересня 1866 р. в місті Холмі в родині професора-славіста Сергія Федоровича Грушевського та Глафіри Захарівни, яка походила із сім'ї священика. 1890 р. закінчив історико-філологічний факультет Київського університету. Наукову працю розпочав під керівництвом В. Антоновича. Після захисту магістер-

ської дисертації (1894 р.) очолив кафедру історії Східної Європи Львівського університету. З 1897 р. – голова Наукового товариства ім. Т. Шевченка, редактор «Записок НТШ». 1898 р. М. Грушевський став одним з редакторів заснованого ним спільно з І. Франком «Літературно-Наукового Вісника», який згуртував найкращі українські літературні сили.

Як вчений М. Грушевський найбільш відомий як автор «Истории Украины-Руси» – десяти томної монографії, що стала фундаментальною працею в історії українистики. У ній М. Грушевський відстоював тезу про відособленість слов'янського населення на території України і, як наслідок, – концепцію безперервного етнокультурного розвитку в регіоні, що привело до формування особливого українського етносу. У цьому контексті М. Грушевський розглядав Русь як форму української державності, тобто як «Украину-Русь».

Політична діяльність М. Грушевського розпочалася в Галичині, де він був одним із засновників національно-демократичної партії [1, с. 454]. Її діяльність широко розгорнулася у центральній Україні під час революції 1905–1907 рр. Вищим піднесенням в роботі партії стало створення за активною участю М. Грушевського Української парламентської громади в складі I та II Державних дум. Зміст діяльності громади зводився до набуття Україною автономії в складі пореформеної на демократичних засадах Російської держави. Це було не випадково. Ще напередодні революції М. Грушевський приділяв значну увагу питанням суспільно-політичної перебудови Росій-

ської імперії. З початком першої російської революції, коли життя само поставило це питання на порядок денний, М. Грушевський активно включився в його обговорення. У статті «Українство і питання дня в Росії», опублікованій у 1905 р., він доходить висновку про те, що розвал російського бюрократично-політичного самодержавства може створити сприятливі умови для того, щоб українство вийшло за межі етнографічної народності, стало політичною й економічною силою.

Засади, на яких М. Грушевський вважав можливим перебудувати Російську імперію, полягали в збереженні і розвитку всіх народів, що населяли імперію, а засобом досягнення цієї мети були національно-територіальна децентралізація Російської імперії й утворення культурно-національних автономій [2, с. 72].

Відстоювати такі основи побудови майбутньої Російської держави було не легко, оскільки ідею національно-територіальної децентралізації відкидали не тільки керівники російського визвольного руху, які вважали, що нечисленні нації повинні розчинитися в російському народі, а й окремі представники тих народів, що прагнули незалежності чи автономії, а деякі діячі взагалі не вірили в можливість реформування Російської держави.

Незважаючи на перепони, провідні діячі українського національно-визвольного руху багато робили для здійснення своїх ідеалів, використовуючи революцію 1905–1907 рр. В організації політичних виступів українства в цей період значну роль відіграв і М. Грушевський. У своїх численних статтях

того періоду він висвітлював актуальні питання, що стояли перед українством, чим намагався вивести українське громадянство з дрібного гуртківства та провінціалізму і поставити перед ним широкі політичні завдання [3, с. 278].

Справа не обмежувалася лише постановкою теоретичних проблем. Приїхавши 1906 р. до Петербурга, М. Грушевський за участю місцевої громади, на чолі якої стояли видатні українські діячі і патріоти О. Лотоцький і П. Стебницький, активно включається в роботу з організації Української парламентської громади у складі першого російського парламенту — Державної думи.

До складу громади ввійшло 45 делегатів, обраних на території України. Головою її став адвокат і громадський діяч з Чернігівщини І. Шраг; серед членів були: В. Шемет та П. Чижевський — від Полтавщини, М. Біляшевський та Ф. Штенгель — від Києва. А. В'язлов — від Волині [4, с. 423].

Що було особливо важливо, так це те, що до Української парламентської громади ввійшли майже всі депутати від селян, серед яких виявилися такі відомі й віддані українській справі діячі, як Г. Зубченко, Е. Онацький, І. Тарасенко, А. Грабовецький. Утворення Української парламентської громади в Державній думі стало справжнім успіхом ідеї відродження української державності. Як засвідчує безпосередній учасник тих подій, видатний український історик Д. Дорошенко: воно піднесло дух українського громадянства, надихнуло його новою вірою у свою справу [5, с. 320].

Забезпечуючи тісне співробітництво з думською громадою, М. Гру-

шевський інформував депутатів Думи про їх завдання, співпрацював з ними при створенні законопроектів. Значним був внесок М. Грушевського в заснування друкованого органу Української парламентської громади — «Українського Вестника», редактором якого був М. Славинський, а секретарем — Д. Дорошенко. У журналі взяли участь кращі наукові сили України того часу: М. Туган-Барановський, О. Лотоцький, І. Франко, О. Русов і сам М. Грушевський.

Політичною платформою Української парламентської громади була автономія України. Відстоюючи її на практиці, М. Грушевський підготував Декларацію про автономію України, яка від імені громади мала бути виголошена з трибуни І Державної думи. Але напередодні, 8 липня 1906 р., Думу було розпущено.

Після розпуску Думи більшість її членів узяла участь у відомій політичній маніфестації, виїхавши до Выборга й підписавши там відозву проти уряду. Усі українські депутати, які підписали цю відозву разом з іншими, були засуджені до тюрми, чим втратили право участі у виборах до II Думи. Це було дуже некорисно для української справи, оскільки серед депутатів II Державної думи вже не було старих досвідчених українських політиків, хоча й були національно свідомі діячі.

Зусилля українських діячів, насамперед М. Грушевського, під час роботи I Державної думи не були марними й отримали подальший розвиток в II Державній думі, де також була заснована українська громада, яка об'єднавала 47 депутатів і видавала свій часо-

пис – «Рідна справа – вісті з Думи». У ньому друкувалися промови депутатів від України, заяви громади тощо. Як і раніше, депутатська громада в II Державній думі за сприяння М. Грушевського домогалася автономії України, самоврядування, української мови в школі, суді, церкві. Борючись за ці гасла, Українська парламентська громада внесла на розгляд Думи пропозицію про запровадження навчання українською мовою в школах і заснування кафедр українознавства в університетах. Зусиллями громади були підготовлені законопроекти про автономію України, про місцеве самоврядування, про українську мову в суді, школі, церкві та ін. Але втілити в життя ці намагання не вдалось, оскільки невдовзі було розпущено і II Державну думу.

Існування у складі I та II Державних дум Української парламентської громади, у витоків якої стояв М. Грушевський, її боротьба за автономію України мали велике політичне значення: перед усім світом це був доказ, що в Російській імперії існує український народ і він домагається своїх природних прав на відбудову національної державності.

Українське питання залишалось одним із головних у III та IV Державних думах, хоча у зв'язку зі зміною виборчого закону українські депутати своєї фракції не створювали.

Російський уряд переміг революцію і звів конституційні свободи до найвужчих меж. Відкинуто було і намагання української автономії. Але українське громадянство з революційної боротьби 1905–1907 рр. вийшло зміцніле, з краще сформованим політичним світоглядом і широкою організацією. З політичних

реформ найважливішим для українців було скасування заборони українського друкованого слова. Як наслідок – вільніше почало розвиватися письменство, з'явилась українська преса – чимало різних видань і перша щоденна газета – «Громадська думка». Певна заслуга в цьому належала М. Грушевському.

У тяжкі післяреволюційні роки українську державницьку ідею пропагувало засноване у 1908 р. всеукраїнське політичне об'єднання Товариство українських поступовців (ТУП). Як загально-визнаний лідер українства М. Грушевський став на його чолі. Не випадково, що протягом майже десятиріччя ТУП відстоювало позиції конституційного парламентаризму та федералізму в Росії і автономії України [2, с. 73].

ТУП поставило собі за головну мету обороняти дотеперішні надбання українства і вести боротьбу за нові права. До мінімальної програми входили: українізація початкової школи, введення до програм середніх шкіл української мови, літератури та історії, допущення української мови в усіх громадських установах, суді і церкві. Політичною платформою ТУП була вимога автономії України та визнання принципів конституційного парламентаризму. У політичних виступах ТУП деколи користувалося допомогою російських поступових кіл, але головну надію покладало на організацію українських сил, надаючи їм провід у культурному, економічному та політичному житті. Це була центральна організація України аж до часу Першої світової війни.

Апогеєм політичної і державної діяльності М. Грушевського став час від перемоги лютневої революції 1917 р. до

квітня 1918 р. У березні 1917 р., після його повернення до Києва із заслання, М. Грушевського було обрано головою Української Центральної Ради. Від цього часу з його ім'ям пов'язані розвиток державно-правових подій в Україні, її складний шлях від підданства через автономію до проголошення Української Народної Республіки і нарешті до її державної самостійності та незалежності.

Нагода, одержана українством у справі національно-державного відродження після лютневої революції 1917 р., покликала до життя кращі ідеї, вироблені її представниками протягом майже двох століть. Провідною з них стало намагання «утворити широку національно-територіальну автономію України в складі федеративної Російської республіки» [6, с. 121]. Втілення цієї ідеї в життя стає одним із головних напрямів діяльності М. Грушевського.

Майбутню федеративну Росію М. Грушевський бачив демократичною республікою, оскільки добре усвідомлював, що в противному разі українська свобода залишиться лише мрією [7, с. 81].

Основними принципами української автономії, за глибоким переконанням М. Грушевського, мали стати: федералізм, демократичні, парламентські форми правління, широке самоврядування на місцях. Українська автономія, зазначав він, «має бути організована на основах широкого демократичного (нецензового) громадського самопорядкування, від самого споду (“дрібної земської одиниці”), аж до верху – до українського сейму. Вона має вершити у себе вдома всякі свої справи – економічні, культурні, політичні, содержувати своє

військо, розпоряджатися своїми дорогами, своїми доходами, землями і всякими натуральними багатствами, мати своє законодавство, адміністрацію і суд» [6, с. 125–126].

І це були не лише наукові постулати, а відображення прагнень широкого українського загалу, про що свідчить їх підтримання велелюдними зібраннями та мітингами української громадськості, а згодом першим представницьким органом українського національного руху – Українським національним конгресом, що відбувся у квітні 1917 р. Спираючись на цю підтримку, Центральна Рада в травні 1917 р. поставила перед Російським Тимчасовим урядом вимогу визнання автономії України, участі України в майбутній міжнародній мирній конференції, українізації армії, початкової, середньої та вищої школи, надання адміністративних посад особам, які користуються довір'ям народу, розмовляють його мовою і добре знають побут, виділення певних фондів для національно-культурних заходів, які мала здійснювати Центральна Рада [8, с. 32–38]. Одночасно слід підкреслити, що М. Грушевський міцно стояв на позиції визнання широких прав і свобод за всіма націями і народностями, які проживали в Україні, рішуче відкидаючи гасло «Україна для українців», яке висувала Революційна Українська партія на чолі з М. Міхновським.

Розуміючи, як глибоко вкорінені центристські змагання в Тимчасовому уряді, і неприхильність до українського національно-державного відродження певного прошарку російського громадянства, М. Грушевський прозорливо передбачав можливий перебіг подій.

«Прапор самостійної України стоїть згорнений, – застерігав він, – але чи не розгорне він з хвилиною, коли всеросійські централісти захотіли б вирвати з наших рук стяг широкої української автономії в федеративній і демократичній Російській республіці?» [6, с. 99].

Фактично так воно й сталося. Відмова Тимчасового уряду на домагання автономії України викликала цілком природну й логічну реакцію українства: творити українську автономію власними силами, що і було започатковано I Універсалом.

Але при цьому М. Грушевський не відмовлявся від ідеї перебудови Росії на засадах федерації й надання автономії Україні. Будучи палким прибічником цих ідей, він після досягнення певного компромісу між Тимчасовим урядом і Центральною Радою, закріпленого II Універсалом, докладає максимум зусиль до розроблення «Статуту вищого управління України», який, на його думку, мав стати «першою Конституцією України» [6, с. 32] і побудувати взаємини між Росією і Україною на розумних принципах федералізму.

Однак розвій подій прямував зовсім в іншому напрямку. Видана Тимчасовим урядом «Інструкція Генеральному Секретаріату» зводила нанівець ті принципи федерації та української автономії, які відстоював М. Грушевський.

Відстоюючи федеративні принципи побудови Російської держави, М. Грушевський спрямував свої зусилля на встановлення федеративних зв'язків з іншими недержавними народами колишньої імперії, створення такої федерації, в якій Україна і решта республік стали б згодом не просто автономними

провінціями, а державами. Саме з цією метою в Києві у вересні 1917 р. було скликано Конгрес представників народів, що проживали в межах Росії, на якому М. Грушевський детально виклав свої погляди на федерацію нового типу [9, с. 46]. Це є свідченням ще однієї важливої грані державотворчої діяльності М. Грушевського. Його справедливо можна вважати фундатором української державної етнополітики. Він робив все від нього залежне, щоб нормалізувати стосунки між народами і націями, які мешкали в колишній Російській імперії, привести їх у відповідність з потребами цивілізованого, повнокровного життя. Це мало неабияке значення для України з її багатонаціональним складом населення.

Жовтневий переворот 1917 р. у Петрограді поставив перед проводом Центральної Ради і зокрема М. Грушевським проблему: або визнати більшовицький уряд і поділити його програму, або стати на шлях побудови власної, незалежної держави. Українська демократія обрала другий шлях, хоча при цьому і не зрікалася ідеї федерації при додержанні певних умов. Проголосивши III Універсалом утворення Української Народної Республіки, Центральна Рада заявила про прагнення, «щоб уся Російська Республіка стала Федерацією рівних і вільних народів» [10, с. 10].

Цей на перший погляд суперечливий крок мав під собою далекоглядні плани, тому звинувачення провідних членів Центральної Ради в політичній непрактичності [11, с. 113] й особисто М. Грушевського в тому, що його заклик «рятувати мертвий уже московський державний організм... дискредитували

його в очах народу як державного мужа» [12, с. 90], занадто категоричні й односторонні. Говорячи про федерацію, українські діячі, і в тому числі М. Грушевський, мали на увазі не вже зліквідований Тимчасовий уряд і не більшовицьку Раду Народних Комісарів. Усвідомлюючи спільність історичної долі народів колишньої Російської імперії, вони зверталися до них з пропозицією створити незалежні демократичні республіки, які були б об'єднані у федерацію [4, с. 472].

М. Грушевський став одним із творців Конституції Української Народної Республіки 1918 р. Після проголошення III Універсалу виникла необхідність виробити власну Конституцію УНР. Від імені комісії Центральної Ради з підготовки проекту Конституції М. Грушевський сформулював основи документа для членів Центральної Ради та населення України, які були опубліковані в пресі. А за підсумками дискусії М. Грушевський запропонував головні частини проекту Конституції: 1) загальнодемократична, де встановлюється державний характер України, її форма, територіальний устрій та основні права громадян; 2) визначала відносини з федеративною Російською Республікою, до складу якої мала входити Україна; 3) встановлювала компетенцію вищої законодавчої влади; 4) компетенцію виконавчої влади; 5) визначала організацію виконавчої влади на місцях [13, с. 72].

29 квітня 1918 р. Центральна Рада ухвалила Конституцію УНР, яка за активною участю М. Грушевського була побудована на кращих тогочасних досягненнях демократичних конституцій передових країн Європи та США. Один

із головних її принципів — поділ влади. Законодавчу владу мали здійснювати Всенародні Збори, які обиралися шляхом всенародного голосування, виконавчу владу обіймала Рада Міністрів, судову — Генеральний Суд [14, с. 177–181].

Проте реальний перебіг державотворення, зокрема загроза більшовицької окупації та необхідність незалежного статусу УНР на мирних переговорах у Бресті, зумовили прийняття за безпосередньою участю М. Грушевського IV Універсалу, який проголосив державну самостійність і незалежність України.

Для остаточного розв'язання проблеми національно-державного будівництва готувався проект нового адміністративно-територіального поділу України. М. Грушевський як автор цієї концепції запропонував поділ на 30 земель, з яких три міста — Київ, Харків та Одеса — вилучалися в окремі округи з приміськими територіями.

Гетьманський переворот 29 квітня 1918 р. поклав край державній діяльності М. Грушевського. Проте його потенціал як організатора і вченого бажало використовувати Українська Держава в галузі розвитку української науки. Річ у тім, що М. Грушевський був поборником ідеї створення найвищої наукової установи України — Української Академії наук. Ця ідея виникає в середовищі передової української інтелігенції, і зокрема М. Грушевського, на зламі XIX–XX ст. За його ініціативою до неї знову повертаються в березні 1917 р. Але вона була реалізована в листопаді 1918 р. за гетьмана П. Скоропадського, який хотів бачити М. Грушевського на посаді Президента Української Академії наук. «Перед тим, як відкрити Укра-

їнську Академію наук, – згадував П. Скоропадський, – ми довго обмірковували, хто мав бути її головою. Я був такої думки – та й усі зо мною погоджувалися, – що це високе і почесне місце належить в Україні тільки Грушевському» [15, с. 97]. На жаль, «відповідь (М. Грушевського. – В. Р.) була категорично негативна» [16, с. 15–16].

Після повалення гетьманату і відновлення Української Народної Республіки М. Грушевський виступив поборником відтворення не лише назви та її зовнішньої форми, а й суті, як демократичної, парламентської республіки. «Я стояв на тім, – писав він, – що з відновленням української республіки треба вернутись до того моменту, де її існування було перервано актом німецького насильства. Треба проголосити неважними акти гетьманські, відновити закони Центральної Ради, скликати її саму, аби від неї прийняло повноважність нове правительство й вона передала представництво чи то установчим зборам, чи іншій інстанції» [17, с. 134]. Але, на жаль, ці ідеї М. Грушевського не були сприйняті.

У 1919 р. М. Грушевський виїхав на еміграцію, де розгорнув широку наукову і політико-публіцистичну діяльність. Ним засновано Український соціологічний інститут у Відні.

Після обрання на дійсного члена Української Академії наук на початку

1924 р. М. Грушевський повертається до Києва, де відновлює діяльність історичної секції колишнього Українського наукового товариства, очолює Археологічну комісію, засновує низку академічних комісій з дослідження української історії, керує підготовкою нових наукових кадрів істориків.

У 1929 р. М. Грушевський був обраний дійсним членом Академії наук СРСР.

Але науковий потенціал М. Грушевського не був реалізований у повному обсязі через боротьбу радянської влади проти української культури, що загострилася починаючи з 1929 р. і практично поклала край широкій науковій діяльності М. Грушевського. У березні 1931 р. він був заарештований і звинувачений «у контрреволюційній діяльності». Згодом М. Грушевський був звільнений з-під арешту і проживав у Москві, а наукові заклади, засновані ним, були ліквідовані. Учні М. Грушевського та науковці, які з ним співпрацювали, здебільшого були заарештовані й заслані.

Помер М. Грушевський 24 листопада 1934 р. у Кисловодську, де перебував на лікуванні. Похований в Києві на Байковому кладовищі.

У пам'яті українського народу Михайло Сергійович Грушевський залишиться як великий вчений, видатний політичний та державний діяч.

Список використаних джерел

1. Енциклопедія українознавства. Т. 2. – Львів, 1993.
2. Малик Я. Історія української державності / Я. Малик, Б. Вол, В. Чуприна. – Львів, 1995.
3. Крип'якевич І. П. Історія України / І. П. Крип'якевич. – Львів, 1990.
4. Полонська-Василенко Н. Історія України : у 2 т. Т. 2: Від середини XVII ст. до 1923 р. / Н. Полонська-Василенко. – К., 1995.

5. Дорошенко Д. І. Нарис історії України: в 2 т. Т. II (від половини XVII століття) / Д. І. Дорошенко. — К., 1992.
6. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть / М. Грушевський. — К., 1991.
7. Копиленко О. Л. «Сто днів» Центральної Ради / О. Л. Копиленко. — К., 1992.
8. Національні відносини в Україні у XX столітті. — К., 1995.
9. Етнонаціональний розвиток України. Терміни, визначення, персоналії. — К., 1993.
10. Чотири універсали. — К., 1990.
11. Гунчак Т. Україна: перша половина XX століття: Нариси політичної історії / Т. Гунчак. — К., 1993.
12. Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття / І. Нагаєвський. — К., 1994.
13. Слюсаренко А. Г. Історія української конституції / А. Г. Слюсаренко, М. В. Томенко. — К., 1993.
14. Мироненко О. М. Світоч української державності / О. М. Мироненко. — К., 1995.
15. Скоропадський П. Спогади (кінець 1917 — грудень 1918) / П. Скоропадський. — К.; Філадельфія, 1995.
16. Полонська-Василенко Н. Українська Академія наук (нарис історії). Ч. I (1918–1930) / Н. Полонська-Василенко. — Мюнхен, 1955.
17. Великий українець: Матеріали з життя та діяльності М. С. Грушевського. — К., 1992.

References

1. Encyclopedia of Ukrainian Studies. — T. 2. — Lviv, 1993.
2. Malik Y., B. Wall, Chuprina B. History of Ukrainian statehood. — Lviv, 1995.
3. Krypiakievych IP History Ukraine. — Lviv, 1990.
4. Polonska-Vasilenko N. History of Ukraine: In 2 v. V.2 From the middle of the XVII century. to 1923 r. — K., 1995.
5. DI Doroshenko Essay on history of Ukraine in 2 vols. T II (half of XVII century. — K., 1992.
6. M. Hrushevsky Ukrainian Who are and what they want. — K., 1991.
7. Kopylenko OL «hundred days» of the Central Council. — K., 1992.
8. National relations in Ukraine in the XX century. — K., 1995.
9. Ethnic development of Ukraine. Terms definitions staff. — K., 1993.
10. Four universal. — K., 1990.
11. T. Hunczak Ukraine: the first half of the XX Century: Essays on the political history. — K., 1993.
12. Nahayevskyy I. History of Ukrainian state in the twentieth century — K., 1994.
13. Slyusarenko AG, M. Tomenko History of Ukrainian Constitution. — K., 1993.
14. OM Mironenko Torch of Ukrainian statehood. — K., 1995.
15. Skoropadskyi Memories (late 1917 — December 1918). K. — Philadelphia, 1995.
16. N. Vasilenko Polonska-Ukrainian Academy of Sciences (History essay): CH.I. (1918-1930). — Munich, 1955.
17. Large Ukrainian: Proceedings of the life and work MSGrushevsky. K., 1992.

Румянцев В. А., доктор юридических наук, професор, член-корреспондент Національної академії правових наук України, професор кафедри історії державства і права України і зарубіжних стран Національного юридического університета імені Ярослава Мудрого, Україна, г. Харків

e-mail: viachelavrumiantsev@gmail.com

ORCID 0000-0003-3704-3293

**Михаил Сергеевич Грушевский —
выдающийся украинский государственный деятель
(к 150-летию со дня рождения)**

Исследуется развитие событий в Украине после февральской революции 1917 г., показано ее главное содержание — проблема национально-государственного возрождения Украины и роль в этом видного общественного и государственного деятеля

Украины Михаила Сергеевича Грушевского. Проанализированы его взгляды на форму украинской государственности, ее содержание – федерализм, конституционализм, широкое местное самоуправление. Показана общественная и научная деятельность М. Грушевского.

Ключевые слова: февральская революция 1917 г., ее особенности в Украине, Михаил Сергеевич Грушевский, идеи федерализма, конституционализма, широкого местного самоуправления.

Rumyantsev V. O., Doctor of Law, Professor, member of National Academy of Sciences of Ukraine, professor of the history of law in Ukraine and abroad National Law University after Yaroslav the Wise, Ukraine, Kharkiv

e-mail: viachelavrumiantsev@gmail.com

ORCID 0000-0003-3704-3293

**Mikhail Hrushevsky – the Outstanding Ukrainian Statesman
(To the 150th Anniversary of his Birth)**

Development of research of events in Ukraine after 1917 revolution fevralskoy Particular Wikipedia at udeleno importantly this problem – the national-state-owned Renaissance of Ukraine.

Proanalyzyrovana vyrobotannaya M. Hrushevskym concept of transformation in Russia demokratycheskuyu, federatyvnuyu republic and form national-neu terrytorialnoy Autonomy in Ukraine. Especially detail analyzyruetsya principles federalism, constitutionalism, wide local government.

The documentary shows the material role in this protsesse bessmennoho Ukraynskoy Director of Central Rada M. Hrushevskoho.

Activities M. Hrushevskoho Proanalyzyrovana to community, his part in activities Scientific Society Shevchenko behalf, participate in activities Ukraynskoy Parliamentary hromady in composition and a second Hosudarstvennyh thoughts.

Activities M. Hrushevskoho nauchnaya solved in emyhratsyy and a proof Academy of Sciences of the USSR.

Key words: fevralskaya 1917 revolution, uh Features in Ukraine, Mikhail Serheevych Hrushevskoho, ideas federalism, constitutionalism, wide local government.